

Perspektywy edukacji. Wprowadzenie

Perspectives of Education. Introduction

Coraz częściej słyszymy, że nowoczesna edukacja musi właściwie reagować na rozwój nowoczesnych technologii, zmieniające się oczekiwania rynku pracy, kulturową różnorodność i ciągłe przeobrażenia społeczne. Nic więc dziwnego, że w pracach pedagogicznych z ostatnich lat niezwykle wyraziście postulowana jest konieczność przemodelowania edukacji (zwłaszcza w odmianie formalnej). Wiąże się to również z potrzebą kształtowania nowych umiejętności i kompetencji, eksponujących potrzebę krytycznego myślenia, skutecznej komunikacji, pracy zespołowej i przywództwa, rozwiązywania problemów poprzez negocjacje i współpracę w zespole, pozyskiwania i selekcji informacji, kreatywności, biegłości cyfrowej¹.

Niniejszy numer czasopisma „Annales UMCS. Educatio Nova” prezentuje wiele cennych, różnorodnych tematycznie tekstów pokazujących pilną potrzebę myślenia o przyszłości nauczania i uczenia się w świecie, który poprzez globalizację i intensywny rozwój nowych technik komunikacyjnych całkowicie przeformułuje kształt systemu edukacji. Pojawienie się w tomie refleksji autorów

¹ Por. raporty zlecone przez United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, np. C.L. Scott, *The Futures of Learning 1: Why Must Learning Content and Methods Change in the 21st Century?*, „Education Research and Foresight. Working Papers”, 13 September 2015; eadem, *The Futures of Learning 2: What Kind of Learning for the 21st Century?*, „Education Research and Foresight. Working Papers”, 14 November 2015; eadem, *The Futures of Learning 3: What Kind of Pedagogies for the 21st Century?*, „Education Research and Foresight. Working Papers”, 15 December 2015. W dalszej części wstępu przywołuję najistotniejsze wnioski sformułowane w tych badaniach.

pochodzących z różnych krajów, którzy dzielą się swoimi spostrzeżeniami dotyczącymi procesu kształcenia i wychowania na różnych poziomach edukacyjnych, wyraża nie tylko refleksję nad nowoczesną pedagogiką, ale także świadczy o potrzebie wypracowania rozwiązań umożliwiających człowiekowi poddanemu oddziaływaniom edukacyjnym zdobycie kompetencji zapewniających pełne uczestnictwo w późniejszym życiu zawodowym.

Postulaty, by kształcenie było interdyscyplinarne, kontekstualne, praktyczne, bazujące na biegłości w wykorzystaniu nowych technologii i mediów, są odbiciem wyzwań, jakie współczesny świat stawia nie tylko przed uczniami, ale i przed nauczycielami, którzy coraz częściej powinni odchodzić od tradycyjnych form i metod nauczania (cel: przekazywanie wiedzy) na rzecz nauczania spersonalizowanego, zespołowego, nieformalnego, budującego różnego rodzaju interakcje w grupie, np. z nauczycielem (mentorem), rówieśnikami (cel: uczeń świadomy optymalnych dla siebie strategii i sposobów przyswajania wiedzy). Dzięki rozwojowi nowoczesnych technologii nauczanie może odbywać się wszędzie i w dowolnym czasie – nie jest ono ograniczone do placówki szkolnej i klasy. Współczesna edukacja – w założeniu innowacyjna, dostępna, promująca uczenie się przez całe życie, wyposażająca uczniów/studentów w optymalne strategie uczenia się i wiążąca się z realnym życiem – wymaga kompetentnych i zaangażowanych nauczycieli, którzy mają świadomość wagi „uczenia się/nauczania uczestniczącego” i w pełni rozumieją swoją rolę, czyli inspirującego i motywującego przewodnika po świecie wiedzy, doceniającego możliwości, jakie dają nowe media i praca (samodzielna lub grupowa) w przestrzeni wirtualnej. Uczenie się partycypacyjne daje szansę budowania różnorodnych więzi w grupie, a także pozwala na wytworzenie sytuacji, w której uczniowie stają się współtwórcami procesu nauczania i uczenia się, wykazując przy tym maksymalną kreatywność. Personalizacja i indywidualizacja, uważane za podstawę skutecznego nauczania, stanowią obecnie punkt wyjścia innowacyjnego nauczania opartego na nowoczesnych technologiach, wspólnym budowaniu wiedzy, zespołowej współpracy, wykorzystaniu potencjału nowoczesnych technologii mobilnych. Praca w zespole sprzyja podejmowaniu dyskusji, wymianie poglądów, stawianiu pytań, formułowaniu odpowiedzi, uzasadnianiu opinii, a także kształci umiejętność krytycznej analizy, uczy uzasadniania opinii i budowania porozumienia. Wspólne uczenie się przygotowuje uczniów do rzeczywistych sytuacji społecznych i zawodowych, z pewnością przystosowuje ich do budowania różnorodnych interakcji grupowych.

Artykuły zebrane w niniejszym numerze czasopisma koncentrują się wokół kwestii powiązanych nie tylko z najbardziej inspirującymi problemami współczesnej humanistyki, ale też z analizą nowoczesnych tendencji myśli pedagogicznej,

której celem jest wyposażenie odbiorcy procesu wychowania (przedszkolaka, ucznia, studenta) w narzędzia umożliwiające mu funkcjonowanie w postmodernistycznym świecie – w rzeczywistości przynoszącej przewartościowanie elementów społecznych i rozpad tradycyjnych form kształtowania więzi międzyludzkich. Z tego powodu teksty są poświęcone przede wszystkim kompetencjom i umiejętnościom, które w toku procesu wychowania muszą być przekazywane młodzieży. Są to: umiejętność podejmowania dialogu (w tym międzykulturowego), skutecznego komunikowania, kształtowania postaw otwartości, tolerancji i szacunku do drugiego człowieka.

Problem wykorzystania tekstów literackich (i innych tekstów kultury) w kształtowaniu kompetencji poznawczych, etycznych, narracyjnych czy komunikacyjno-informacyjnych został poruszony w artykule Iwony Morawskiej (*Literatura jako „głos Innego” w przestrzeni edukacyjnej*). Omówiona w nim strategia edukacyjna, bazująca na dialogowym, relacyjnym i dyskursywnym modelu lektury, eksponuje kategorię „Innego”, jednocześnie wykazując istotę wielkiej wagi literatury jako medium otwartego na komunikację, interakcję, wywołującego aktywność umysłową (werbalną i pozawerbalną), a co najważniejsze odwołującego się do świata uczuć, wartości i przeżyć. Bycie podmiotem w procesie lektury, rozumianym jako dialog, pozwala na specyficzną konfrontację siebie w Innym, co oznacza odnalezienie i odkrycie swoich własnych doświadczeń w doświadczeniach Innego, jak również potwierdzenie własnej tożsamości poprzez tożsamość Innego. Relacje komunikacyjne typu „Ja-Inny” („Ja-Inny Ja”) na poziomie przedszkolnym są też przedmiotem rozważań Iriny Omielchenko (*The Psychological Mechanisms for Implementation of the Reflective Component of Preschoolers’ Deliberated Communicative Activities*), która sygnalizuje potrzebę podjęcia badań nad swoistością świadomej komunikacji w społeczeństwie informacyjnym, reprezentującym kulturę postmodernistyczną. Aktywność ta, bazująca na określonych mechanizmach psychologicznych (takich jak symbolizacja, dialog wewnętrzny, zwrotna decentracja), które wpływają na tworzenie relacji intersubiektywnych i paraspolecznych z różnymi partnerami (zabawka, wymagowany partner, animowana postać), musi być umiejętnie wspierana i rozwijana na najwcześniejszych etapach edukacyjnych. Edukacji przedszkolnej poświęcił uwagę także Vadym Kobylchenko (*Природа вербальной агрессии у детей дошкольного возраста*), który analizuje charakter agresji werbalnej u dzieci w wieku przedszkolnym, jednocześnie sygnalizując nadzwyczajną łatwość, z jaką dzieci przechodzą od słów do czynów. Agresja jest postrzegana jako mechanizm samoobrony i łączy się przede wszystkim z sytuacją, którą dziecko odbiera jako zagrożenie dla siebie. Rolę komunikacji językowej, zwłaszcza rozmowy, która pozwala wydobyć wiedzę osób dorosłych niepełnosprawnych

intelektualnie, zwerbalizowaną w postaci swoistych definicji kognitywnych opisywanych zjawisk, przedstawiają Urszula Jęczeń i Magdalena Saj (*Definicje kognitywne osoby niepełnosprawnej intelektualnie – na wybranych przykładach*), które podjęły próbę zbadania mechanizmów definiowania wybranych pojęć (*piękno – brzydota, szczęście – nieszczęście, miłość – nienawiść, mądrość – głupota*) przez osobę posługującą się kodem ograniczonym, z którym wiąże się niestałość spostrzeżeń, skłonność do perseweracji, niemożność hierarchizowania zjawisk oraz tworzenia uogólnień.

W niniejszym numerze czasopisma znajdują się ponadto opracowania poświęcone edukacji na różnych poziomach kształcenia. Elżbieta Kotarba (*Słowa czytane, pisane, audiowizualne. Stan edukacji filmowej w szkole ponadgimnazjalnej*), zastanawiając się nad sposobami wykorzystywania filmów jako tekstów kultury, potwierdza efektywność podejścia zalecającego powiązanie tematów egzaminacyjnych z rzeczywistością – uczniowie bowiem znacznie częściej odwołują się do dzieł filmowych, gdy zauważają analogię między problemami analizowanymi w szkole i filmami. Edukacji nauczycielskiej w zmieniającym się społeczeństwie ukraińskim, zwłaszcza w zakresie budowania aktywności obywatelskiej, poświęcił uwagę Volodymyr Pogrebnjak (*Forming Democratic Citizenship of a Teacher in the System of Higher Pedagogical Education*), przedstawiając koncepcję nowoczesnego kształcenia pedagogów świadomych roli edukacji obywatelskiej w pracy nauczyciela, co wyraża się w odpowiednim włączeniu do programu treści społecznych, a także w umiejętnym stosowaniu narzędzi diagnostyki społecznej. Celem tego kształcenia, wykorzystującego różnorodne formy i metody zajęć (szczególnie te wymagające aktywnego udziału, samodzielności, kreatywności studentów), jest budowanie relacji opartych na zasadach tolerancji, demokracji, jawności, szacunku do poglądów i przekonań innych osób. O nowych oczekiwaniach w stosunku do nauczyciela i potrzebach wypracowania nowych strategii nauczania-uczenia się w dobie ponowoczesnej pisze Jolanta Fiszbak (*Zmierzch zawodu nauczyciela czy niedookreśloność potrzeb społeczeństwa ponowoczesnego?*), sygnalizując brak systemowych rozwiązań i ciągle niedoceniające polskiej myśli dydaktycznej. Mimo intensywnych zmian w rzeczywistości społecznej oczekiwania formułowane pod adresem nauczyciela i ucznia są w miarę stałe – stworzenie wykształconego, mądrego i odpowiedzialnego obywatela wymaga wykształconego, mądrego, świadomego przewodnika. Uwagi o specyfice zawodu nauczyciela akademickiego dopełniają się w specyficzny sposób w tekście Katarzyny Skowronek (*Udział Polek w przedwojennym językoznawstwie – rekonesans badawczy*), poświęconym udziałowi przedstawicielek płci żeńskiej w tworzeniu polskiej myśli językoznawczej przed 1939 rokiem. W tej niezwykle inspirującej refleksji na temat obecności kobiet

w nauce znajdujemy postulat podjęcia interdyscyplinarnych badań dotyczących udziału kobiet w językoznawstwie polskim i europejskim, które powinny istnieć w ramie teoretycznej wywodzącej się z trzech dziedzin: historii alternatywnej (niekonwencjonalnej), socjologii wiedzy i socjologii krytycznej.

Różne aspekty dwujęzyczności i jej roli w budowaniu dialogu międzykulturowego omawia Maria Cymborska-Leboda na przykładzie działalności rosyjskich i francuskich twórców powiązanych z grupą Le Studio Franco-Russe (*Между билингвизмом и интертекстуальностью [чужое слово как подтекст]. От Бердяева до Газданова*). Swoiste forum wymiany kulturalnej między emigrantami a francuskimi intelektualistami pozwoliło zbudować wyjątkową platformę dialogu i interkulturowego dzielenia się wartościami i opiniami. Taras Shmiher (*Stories Behind Words of Emotions: Ways to Assess the 1076 Kyivan Literary Monument in Contemporary Ukrainian and English Translations*), przyjmując, że język jest powiązany z kulturowo-społecznym kontekstem, opisuje problem przekładu między- i wewnątrzjęzykowego określił emocji. Odwołując się do możliwości, jakie daje socjologiczna analiza emocji Jana E. Stetsa i Jonathana H. Turnera (przy przyjęciu, że emocje są siłą kierującą ludzkim zachowaniem i budującą daną społeczność), autor analizuje określenia związane z emocjami pojawiające się w tłumaczeniach tekstu średniowiecznego. Przedstawiona analiza ujawnia rolę własnych doświadczeń czytelnika/tłumacza w aktywizowaniu określonych cech znaczeniowych wiązanych z nazwami emocji, co pośrednio eksponuje ważną rolę kontekstu społeczno-kulturowego jako niezbędnego warunku właściwego odbioru zarówno oryginału, jak i przekładu, czyli wersji uczestniczącej w komunikacji międzykulturowej.

Rolę kontekstu kulturowego podkreśla również Ivana Styková (*Exotic Cuisine in a Translatological Context*), dzieląc się doświadczeniem tłumacza, dla którego tworzywem są teksty związane z kulturami egzotycznymi, odbieranymi zazwyczaj na zasadzie obrazów stereotypowych. Tłumaczenia literatury narodowej przynoszą wiedzę o poszczególnych kulturach, religii i filozofii, stąd też praca tłumacza wymaga nie tylko znajomości języka, ale i znakomitej orientacji w kulturze (źródłowej i docelowej). Tłumacz jest zatem pośrednikiem nie tylko między dwoma językami, ale przede wszystkim między dwiema kulturami. I. Styková pokazuje to na przykładzie dwóch powieści osadzonych w środowisku mużułmańskim.

Człowiek coraz częściej, i to od najwcześniejszych chwil swojego życia, funkcjonuje w przestrzeni wirtualnej – nie tylko jako świadomy użytkownik, ale również jako przedmiot podejmowanych w sieci działań. Dlatego Patrycja Bilińska („Lajfstajl” rodzica blogera: kierowanie życiem czy kreowanie życia?) zastanawia się nad istotą blogów rodzicielskich, szukając odpowiedzi na pytania,

jak kreowana jest tożsamość blogerów „lajfstajlowych” i jakie elementy składają się na ich wizerunek. Człowiek walczący z chorobą jest zaś przedmiotem badań Marzeny Marczewskiej (*Man and Illness – a Picture of Fight Recorded in the Word*), która posługując się koncepcją językowego obrazu świata, opisuje utrwalone w tekstach folklorowych wyobrażenia o chorobie oraz na podstawie różnorodnych danych językowych odtwarza obraz zmagania się człowieka ze złem, jakim jest choroba.

Numer czasopisma zamykają sprawozdania z ważnych wydarzeń naukowych: Sebastian Bładun omówił III Kongres Dydaktyki Polonistycznej „Polonistyka i świat wartości. Edukacja polonistyczna jako wartość”, który odbył się w dniach 22–25 listopada 2017 roku w Lublinie, Robert Litwiński poświęcił uwagę konferencji pn. „Etyka komunikacji”, zorganizowanej przez Zespół Etyki Słowa Rady Języka Polskiego PAN oraz Polską Akademię Umiejętności w dniu 14 kwietnia 2018 roku w Krakowie, zaś Izabela Puchala zrelacjonowała przebieg ogólnopolskiej konferencji naukowej „Język jako narzędzie opisywania, opowiadania i objaśniania świata”, która odbyła się w dniach 27–29 maja 2018 roku w Białce na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim.

Marzena Marczevska